

Idealitet i idrottsrörelsen då och nu

Johan Vamstad, Johan von Essen, Ebba Henrekson & Erik Lundberg, Marie Cederschiöld högskola

Inledning

Idrottsrörelsen är en av de tidiga folkrörelserna. Tillsammans med folkbildningen har den länge haft betydande statligt stöd, eftersom det funnits en politisk vilja att stödja ett aktivt föreningsliv.¹ Det ekonomiska bidraget från staten har gjort att verksamheten har kunnat växa. Riksidrottsförbundet har i likhet med Folkbildningsrådet dessutom fått en särställning inom svenskt föreningsliv, då det har i uppdrag att agera ”i myndighets ställe”, det vill säga fördela statsbidrag inom den egna rörelsen. Idrottsrörelsens starka ställning i det svenska samhället visar sig också i den stora mängd föreningar som finns spridda i hela landet. Vid sidan av Svenska kyrkan är den en av få rörelser som kan göra anspråk på att vara rikstäckande.

Idrott angår många, av olika skäl. Inom politiken finns exempelvis ett intresse av att använda idrottsrörelsens föreningar som verktyg i många angelägna samhällsfrågor. Idrott anses kunna integrera människor med utländsk bakgrund, bidra med sociala insatser, ge barn och unga demokratisk skolning, verka för hållbarhet och så vidare. Samtidigt pågår i den allmänna debatten en högljudd diskussion om förhållandet mellan bredd- och elitidrott, och mellan lek och tävling. För de flesta involverade i en idrottsförening – som utövare, medlem eller anhörig – är idrott dock en del av vardagen som främst handlar om själva idrottandet, och att ingå i ett socialt sammanhang.

Till det vardagliga hör också det ideella arbetet. En stor del av befolkningen gör regelbundet nödvändiga insatser för att idrottsföreningar ska kunna bedriva verksamhet. Journalister, politiker och idrottsaktiva ger ofta uttryck för en oro för att det ideella arbetet ska minska eller fragmenteras, vilket skulle drabba verksamheten. Det finns därför skäl att studera hur det ideella arbetet förändras. För att visa på den dynamik och de villkor som formar ideellt arbete inom idrottsrörelsen och hur det förändrats över tid, behöver vi jämföra med hur det fungerar inom andra organisationer i det svenska civilsamhället, till exempel politiska organisationer, fritidsorganisationer och trossamfund. Det är också syftet med detta kapitel.

¹ Norberg, J. R. (2004). *Idrottens väg till folkhemmet*.

Sedan 1992 har forskare vid Marie Cederschiöld högskola (tidigare Ersta Sköndal Bräcke högskola) genomfört sju befolkningsundersökningar om medborgerligt engagemang i det svenska samhället. Undersökningarna omfattar givande av pengar, informella omsorgsinsatser, politiskt deltagande och ideellt arbete. Resultaten från studierna gör det möjligt att beskriva hur medborgerligt engagemang förändrats under drygt trettio år, sett till omfattning, struktur och form.² Kapitlet behandlar det ideella arbetet inom idrottsrörelsen från 1992 till 2024, då den senaste befolkningsundersökningen genomfördes.

Ett omvänt perspektiv på ideellt arbete

Ideellt arbete brukar definieras som frivilliga och oavlönade insatser för människor utanför familjen och den närmare vänkretsen. Vi använder här termen ”ideellt arbete”, men även begrepp som frivilligt arbete, volontärsatser eller aktivt medlemskap kan beskriva sådana insatser. I en svensk och skandinavisk kontext arbetar de allra flesta ideellt i organisationer, men det förekommer förstås också i nätverk eller vid tillfällig mobilisering. När vi vidare använder uttrycken ”idrottsrörelsen” och ”idrottsrörelsens organisationer” avser vi samtliga idrottsföreningar som bedriver verksamheter, såsom träning och tävling, och därför behöver resurser i form av ideellt arbete. ”Idrottsrörelsen” avser därför i detta sammanhang inte Riksidrottsförbundet.

Inom forskningen utgår man ofta från individens värderingar och resurser för att förklara varför människor arbetar ideellt.³ Med tanke på att människors värderingar och resurser har förändrats sedan den första undersökningen 1992 (se figur 1), är det svårt att redogöra för hur det ideella arbetets omfattning och struktur i det svenska civilsamhället kan vara så pass stabilt. Tar man i stället utgångspunkt i organisationernas förmåga att mobilisera, eller rekrytera, människor till ideellt arbete blir stabiliteten däremot lättare att motivera. Därför väljer vi att använda ett omvänt teoretiskt perspektiv på ideellt arbete.⁴ Detta teoretiska synsätt har kallats *a reversed social engine*.⁵

Människors värderingar och resurser spelar förstås fortfarande en roll, men de får snarare en medierande funktion gentemot organisationernas rekrytering. Det sker

² von Essen, J. m.fl. (Red.) (2022). *Engagemangets gestaltningar*.

³ Wilson, J. (2012). ”Volunteerism research”. I *Nonprofit and Voluntary Sector Quarterly*, vol. 41, nr. 2, s. 176–212.

⁴ Rotolo, T. m.fl. (2012). ”State-level differences in volunteerism in the United States”. I *Nonprofit and Voluntary Sector Quarterly*, vol. 4, nr. 3, s. 425–473.

⁵ Skov Henriksen, L. m.fl. (2019). ”Understanding civic engagement in the Scandinavian context”. I L. Skov Henriksen m.fl. (Red.), *Civic engagement in Scandinavia*, s. 1–31.

på så sätt att när organisationer erbjuder eller kräver ideellt arbete tar människor hänsyn till om de har de resurser som krävs, till exempel tid och kunskaper. De bedömer även om det är förenligt med deras värderingar.

Många ideella organisationer har en historia som sträcker sig till senare delen av 1800-talet. Det visar att många organisationer är uthålliga och kan fortsätta bedriva verksamhet trots att omvärlden förändras.⁶ Dessutom har antalet organisationer i det svenska civilsamhället inte förändrats nämnvärt sedan 1990-talet.⁷ Ett skäl till att de kan stå emot förändringar i samhället är att det inte är formellt möjligt att lägga ner ideella organisationer mot medlemmarnas vilja. Konkursinstitutet är inte tillämpligt när det gäller ideella organisationer, och föreningsfriheten gör att de inte heller kan läggas ned genom politiska beslut. Därutöver, och kanske viktigast, kan ideella organisationer rekrytera människor till ideellt arbete och har därmed tillgång till resurser som andra organisationer saknar. I vårt omvända teoretiska perspektiv står de ideella organisationerna i centrum och utgör den infrastruktur i civilsamhället som förnyar och upprätthåller det ideella arbetet.⁸

Denna omfattande resursbas, som visserligen är beroende – men inte styrs – av ekonomiska förhållanden eller politiska beslut, är framträdande hos idrottsföreningar. Däri finns dels ungdomar och vuxna som själva idrottar, dels föräldrar till idrottande barn, vilket ger möjlighet att aktivt rekrytera från dessa grupper.

I Sverige är idrotten till största delen organiserad inom civilsamhället. Tack vare sin långa historia har den blivit en självklar del av människors vardagsliv och tas ofta för given. Om intresse för att engagera sig ideellt sviktar ställs idrottsrörelsen inför en utmaning. För att idrottsföreningar ska kunna bedriva verksamhet behöver medlemmar, utövare och anhängare bidra med de resurser som krävs. Idrottsrörelsens organisationer kan på så sätt ses som en ”nödvändighetsstruktur”.⁹ Annars kan idrott i den form vi vant oss vid inte finnas kvar.

Om befolkningsundersökningarna – metod och genomförande

Innan vi presenterar resultaten från våra studier om ideellt arbete inom idrotten är det på sin plats att kort beskriva hur vi på Marie Cederschiöld högskola genomfört de sju befolkningsundersökningarna sedan 1992. Det rör sig om tvärsnittsenkät-

⁶ Salamon, L. m.fl. (1996). *Social origins of civil society*.

⁷ Einarsson, T. m.fl. (2021). ”Det svenska civilsamhällets organisationsliv”. I J. von Essen (Red.), *Det svenska civilsamhället*.

⁸ von Essen, J. m.fl. (Red.) (2022). *Engagemangets gestaltningar*.

⁹ Riksidrottsförbundet (2007). *Frivilligt arbete inom idrotten*. FoU-rapport 2007:4.

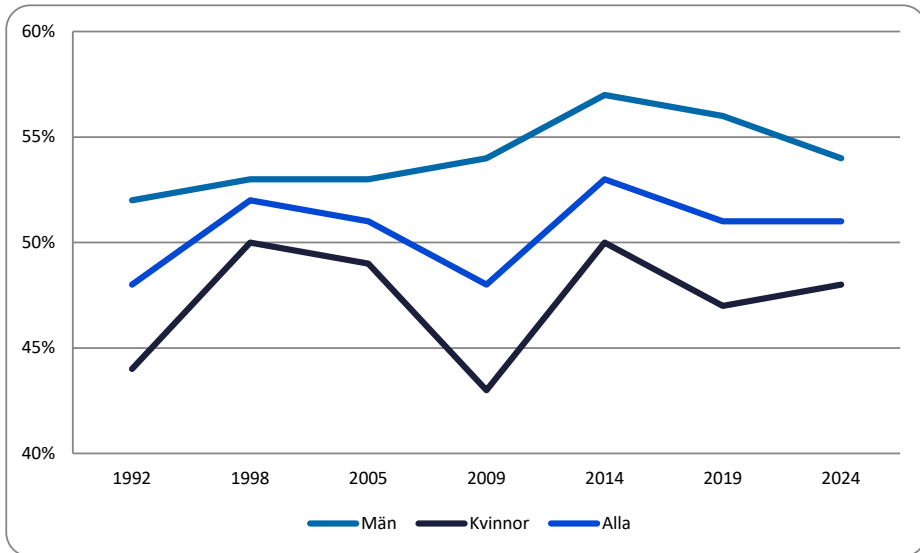
undersökningar, där ett representativt urval av den svenska befolkningen besvarat frågor inom de teman vi tidigare nämnt: givande av pengar, informella omsorgsinsatser, politiskt deltagande och ideellt arbete. Även om enskilda frågor lagts till eller bytts ut allteftersom har huvudfrågorna om ideellt arbete i princip varit oförändrade under hela perioden, vilket möjliggör jämförelser över tid.

De två första undersökningarna genomfördes som besöksintervjuer, de tre följande som telefonintervjuer, 2019 valdes en kombination av telefonintervjuer och webbenkät, och nu senast 2024 en kombination av webbenkät och pappersenkät. Precis som för andra enkätundersökningar har svarsfrekvensen minskat över tid, från cirka 72 procent 1992 till 29 procent 2024. Denna utveckling kan påverka undersökningarnas representativitet, och därmed slutsatsernas tillförlitlighet. I ett försök att motverka detta gjordes därför ett överurval av ungdomar inför 2024 års undersökning.

År 2024 arbetade 18 procent av befolkningen ideellt inom en idrottsorganisation. Utifrån studiens totala urval på 2 198 personer motsvarar detta 401 respondenter som gjort denna typ av insatser. I analyser där resultaten bryts ner, exempelvis efter ålder, kan vissa grupper ha relativt små cellstorlekar. Detta kan medföra ökad osäkerhet i skattningarna. Vid jämförelser mellan år kan mindre förändringar bero på slumpen, snarare än på verkliga skillnader. Däremot blir det möjligt att dra säkrare slutsatser vid systematiska förändringar över tid som följer tydliga mönster. I vissa analyser markerar vi också om skillnader mellan grupper är statistiskt säkerställda, vilket ger ytterligare stöd för tolkningen av resultaten.

Det ideella arbetets omfattning och struktur

Inom forskning och i det allmänna samtalet om det svenska samhällets framtid har man förutspått att medborgarnas engagemang, inte minst i form av ideellt arbete, kommer att förändras och minska. Våra befolkningsundersökningar har dock under lång tid tillbakavisat denna pessimistiska förväntan. De har kunnat visa att omfattningen av ideellt arbete i det svenska samhället är stort och förvånansvärt stabilt. Som vi här ska se bekräftar även 2024 års mätning denna stabilitet.

Figur 1 Ideellt arbete i Sverige 1992–2024, procent av befolkningen (16–84 år)

Figur 1 visar andelen svarande som vid undersökningstillfället uppgett att de arbetat ideellt någon gång under de senaste 12 månaderna, vilken varierar mellan 48 och 53 procent under 1992–2024. Andelen män i befolkningen som arbetade ideellt var något större än motsvarande andel kvinnor under hela tidsperioden.

För att kunna jämföra den grupp som arbetat ideellt inom idrottsrörelsen med ideellt engagerade i andra organisationer i det svenska civilsamhället har vi skapat elva organisationskategorier, varav en för dem som arbetat ideellt utanför civilsamhället (se tabell 1).

Tabell 1 Ideellt arbete fördelat i organisationskategorier 1992–2024 (16–84 år), procent av befolkningen

	1992	1998	2005	2009	2014	2019	2024
Idrottsorganisationer	17	19	19	18	17	16	18
Organisationer med social inriktning	9	10	6	9	13	9	11
Organisationer för boende	5	6	7	7	12	11	17
Fritidsorganisationer	12	10	10	9	12	15	16
Inträsseorganisationer och fackföreningar	14	15	13	11	12	13	14
Religiösa organisationer	5	7	6	6	7	6	6
Utanför civilsamhällets organisationer*	2	2	3	2	7	7	7
Kulturorganisationer	7	7	5	5	6	5	7
Sociala rörelser och politiska organisationer	6	6	3	4	5	6	8
Kooperativ	4	3	2	2	4	1	2
Andra organisationer	0	4	2	2	4	5	7

* Sedan 1992 har ideellt arbete i offentlig sektor inkluderats i befolkningsundersökningarna, t.ex. gode män och övervakare. Från och med 2014 ingår även ideellt arbete i nätverk och inom ramen för en anställning.

Den stabilitet i det ideella arbetet vi såg i figur 1 framträder även när vi studerar de olika typer av organisationer människor arbetat ideellt i. Sedan 1992 har idrottsrörelsen samlat den enskilt största gruppen ideellt arbetande – mellan 16 och 19 procent av befolkningen. Organisationer för boende är den kategori som ökat mest under perioden, vilket till del kan förklaras av den omfattande omvandlingen av hyresrätter till bostadsrätter. Det har lett till fler bostadsrättsföreningar, vilket i sin tur krävt att människor arbetat ideellt med styrelsearbete och administration. Om vi bortser från avvikelser enskilda år har förhållandet mellan organisationskategorierna dock inte förändrats nämnvärt. Det stärker antagandet att det är organisationers förmåga att rekrytera, och inte hur individer väljer, som strukturerar det ideella arbetet.¹⁰

¹⁰ Se t.ex. Henriksen m.fl. (2019). "Understanding civic engagement in the Scandinavian context". I L. Skov Henriksen m.fl. (Red.), *Civic engagement in Scandinavia*, s. 1–31.

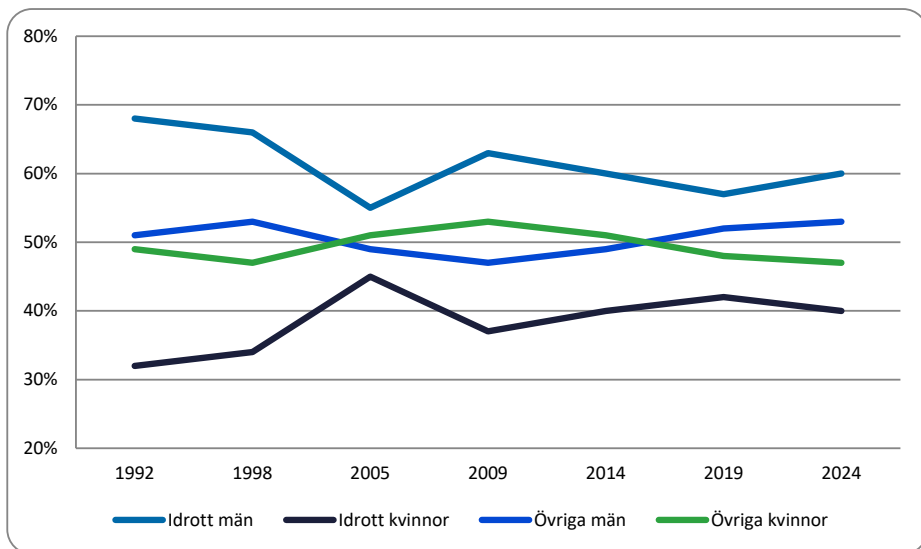
Idrottsrörelsens demografi

För att få en bättre bild av den grupp som arbetar ideellt inom idrottsorganisationer ska vi nu undersöka dess demografiska sammansättning.

Ideellt arbete och kön

Av alla som arbetar ideellt är män i knapp majoritet, vilket vi tidigare konstaterat (se figur 1). Överrepresentationen beror delvis på idrottsrörelsens storlek – idrott är den enskilt största av alla organisationskategorier och har den största andelen män (58 procent). Även i kategorierna för boende och fritid är män överrepresenterade. I alla andra kategorier är i stället kvinnor i majoritet.

Mäns dominans i idrottsrörelsen är heller inte något nytt. Figur 2 visar att andelen män varit klart större än andelen kvinnor i samtliga sju undersökningar som genomförts sedan 1992.

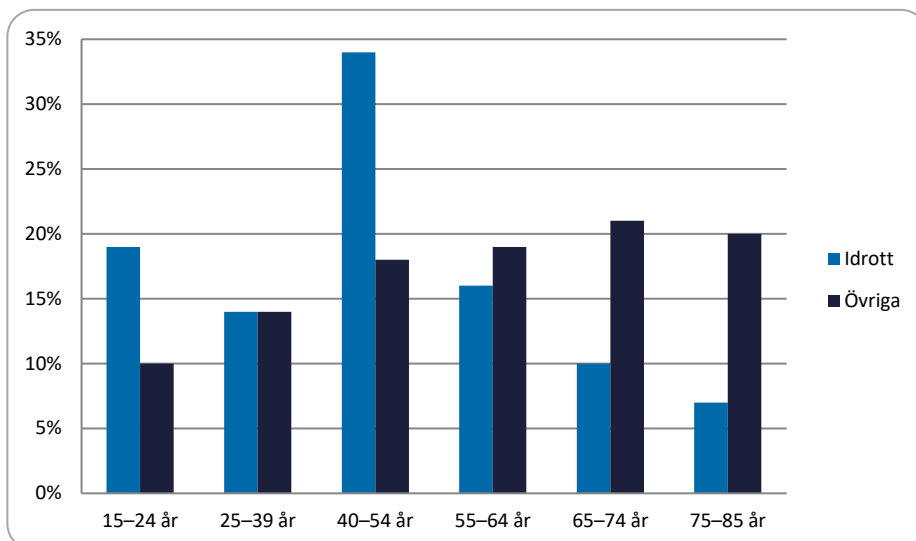
Figur 2 Könsfördelning ideellt arbetande inom idrott respektive övriga organisationer 1992–2024

I idrottsorganisationer är mönstret av manlig majoritet tydligt och konstant. I övriga organisationer är fördelningen mellan män och kvinnor jämnare, och vilket kön som varit i majoritet har växlat över tid. Forskning baserad på 2005 års undersökning uppmärksammade exempelvis en kraftig ökning av kvinnors andel av insatserna inom idrotten. Resultatet sågs då som en del i en större rörelse mot mer

jämlika förhållanden.¹¹ Så blev inte fallet. År 2009 minskade kvinnornas andel igen, visserligen till en lite högre nivå än på 1990-talet. Därefter har den varit konstant. Skillnaden mellan andelen män och kvinnor i idrottsrörelsen är alltså något mindre i dag än 1992, men i den mån det pågår en utjämning mellan könen sker den endast mycket långsamt.

Ideellt arbete och ålder

Även ålderssammansättningen bland ideellt arbetande inom idrottsrörelsen skiljer sig från övriga organisationers. Som figur 3 visar dominerar kategorin medelålders (40–54 år), följt av unga (15–25 år) i 2024 års undersökning. Jämfört med övriga organisationer finns en relativt liten andel i de äldre ålderskategorierna.

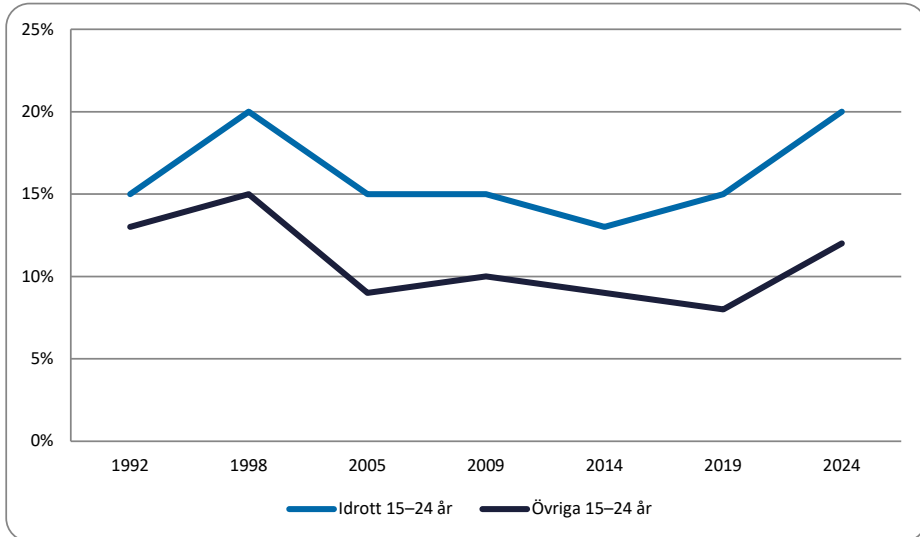
Figur 3 Ideellt arbete per ålderskategori 2024, procent av alla ideella inom idrott respektive övriga organisationskategorier

Denna ålderssammansättning har präglat hela tidsperioden. Rimligtvis är det den stora barn- och ungdomsidrotten som kommer till uttryck här, och det faktum att idrottsföreningar främst rekryterar ungdomar från de egna leden samt deras föräldrar till ideellt arbete. En stor barn- och ungdomsverksamhet är något idrottsrörelsen delar med trossamfunden.

Resultatet visar att organisationernas behov av resurser, och var kontaktytan med befolkningen finns, har stor betydelse för vilka grupper som arbetar ideellt. Figu-

¹¹ Riksidrottsförbundet (2007). *Frivilligt arbete inom idrotten*. FoU-rapport 2007:4.

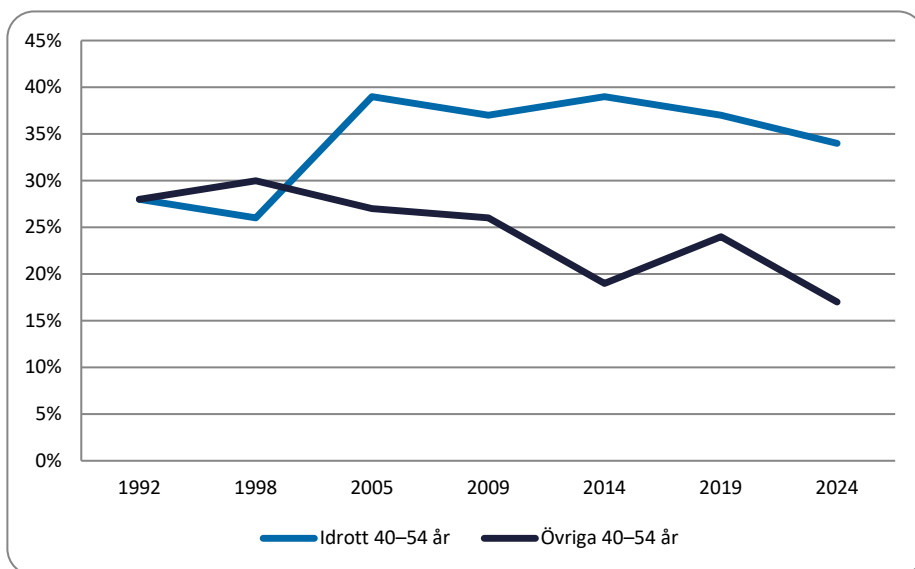
terna 4–6 illustrerar närmare hur idrottsrörelsens ålderssammansättning förändrats sedan 1992, i jämförelse med andra organisationer. Figur 4 visar utvecklingen för de yngsta idrottsengagerade.

Figur 4 Andel av de ideellt arbetande som är 15–24 år, inom idrott respektive övriga organisationer 1992–2024

Förhållandet mellan andelen unga som arbetat ideellt i idrottsföreningar och i övriga organisationer är liknande över tid. Däremot är andelen unga konstant högre inom idrotten. Många har alltså haft sitt livs allra första ideella engagemang i en idrottsorganisation.

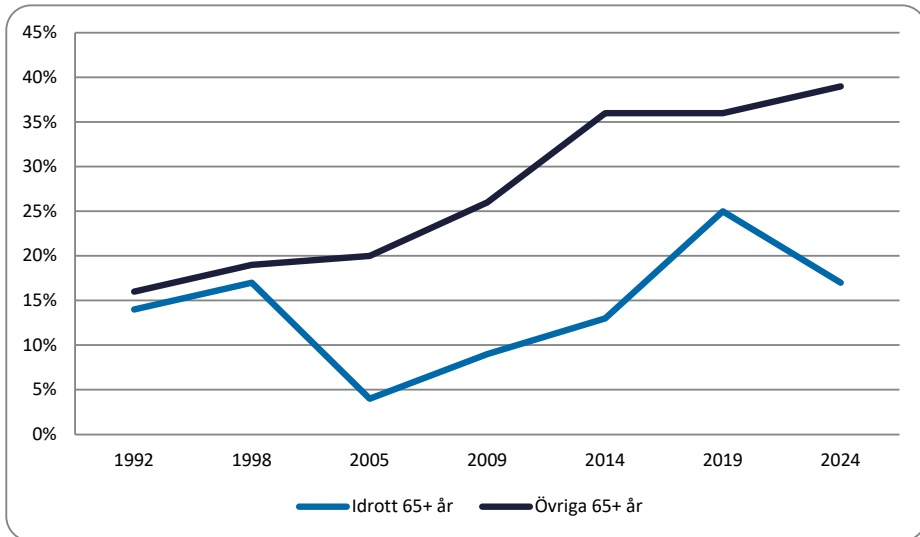
Figur 5 visar att också föräldragenerationen är överrepresenterad bland de ideellt arbetande inom idrotten. Det gäller även över tid.

Figur 5 Andel av de ideellt arbetande som är 40–54 år, inom idrott respektive övriga organisationer 1992–2024

Under de senaste 20 åren har gruppen medelålders (40–54 år) utgjort den största och mest stabila ålderskategorin bland ideellt arbetande inom idrotten. Detta kan förklaras av att de i hög grad varit föräldrar till idrottande barn och ungdomar. Att denna åldersgrupp har stor betydelse för idrottsrörelsen framkommer tydligt i en jämförelse med övriga organisationer. Skillnaden kategorierna emellan har varit betydande under lång tid, men inte under hela undersökningsperioden. Vid mätningarna under 1990-talet var andelen medelålders inom idrottsrörelsen ganska lik den i övriga organisationer, där en kraftig ökning mellan 1998 och 2005 framstår som ett trendbrott. Andelen medelålders har därefter legat kvar på en hög nivå.

Under den senare femårsperioden har eventuellt en struktur för det ideella arbetet i idrottsrörelsen etablerats, som ännu mer än tidigare är beroende av den medelålders föräldragruppen. Denna teori stärks av att andelen äldre än 65 år minskat under samma period, vilket framgår av figur 6.

Figur 6 Andel av de ideellt arbetande som är 65 år eller äldre, inom idrott respektive övriga organisationer 1992–2024

På 1990-talet var andelen äldre ideellt arbetande ungefär densamma i idrottsrörelsen som i övriga organisationer. Sedan dess har den varit konstant lägre inom idrotten. Den generella tendensen verkar annars vara att gruppen ideellt arbetande blivit allt äldre, men i den senaste undersökningen 2024 bröt idrottsrörelsen mot den trenden.

Sammanfattningsvis visar befolkningsundersökningarna att åldersfördelningen av idrottsrörelsens ideella krafter var jämnare på 1990-talet än under senare tid. Det är alltså ingen självklarhet att idrottsorganisationerna måste förlita sig fullt så mycket på de medelålders som de gör i dag. I övriga organisationer i civilsamhället har åldersfördelningen förändrats i en annan riktning. Från 2009 och framåt är äldre (65+) en större kategori än medelålders, och gapet grupperna emellan har vuxit. I idrottsrörelsens organisationer är andelen äldre ungefär densamma 2024 som 1992. Detta kan ses som ett tecken på att idrotten inte har samma problem med en åldrande kärntrupp som en del andra typer av organisationer har.¹² Samtidigt har gruppen medelålders många konkurrerande engagemang och det kan därför vara svårt att behålla dem i organisationen, särskilt om deras barns idrottsutövande upphör. Det skulle därför kunna finnas fördelar med en något större andel ideellt arbetande pensionärer i idrottsrörelsen.

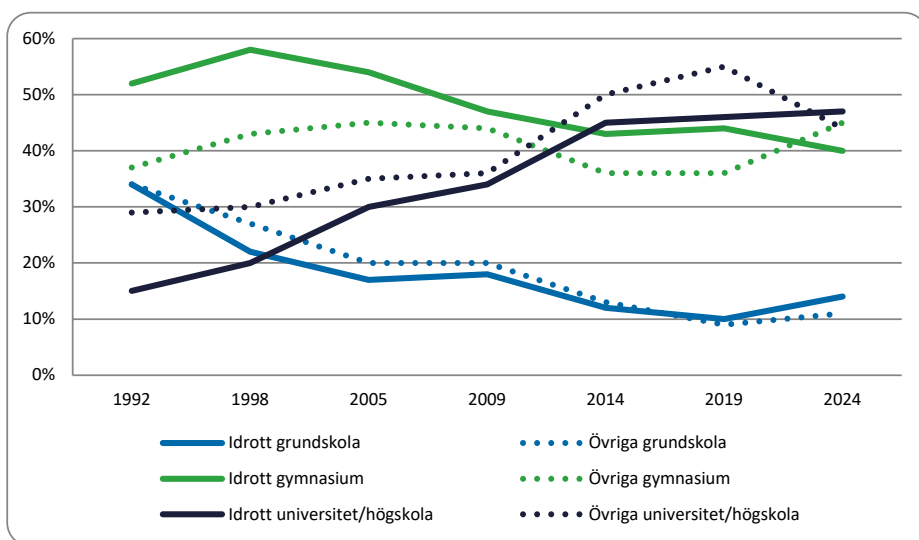
¹² Se t.ex. Mankell, A. (2021). *Collective patient participation*.

Idrottsrörelsens socioekonomi

För att skapa en socioekonomisk profil på de som arbetar ideellt i idrottsorganisationer kommer vi titta närmare på de klassiska socioekonomiska faktorerna: utbildningsnivå, sysselsättning, bostadsform och familjeförhållanden.

Ideellt arbete och utbildningsnivå

En stor andel av de ideellt arbetande i idrottsrörelsen har universitets- eller högskoleutbildning 2024. Närmare hälften (47 procent) tillhör den kategorin, 40 procent har högst en gymnasieexamen och 14 procent enbart grundskola. Så har det inte alltid sett ut, som framgår av figur 7.

Figur 7 Utbildningsnivå (%) bland ideellt arbetande inom idrott respektive övriga organisationer 1992–2024

Under 1990-talet var andelen akademiker i idrottsrörelsen betydligt lägre än i övriga ideella organisationer. Andelen var också något lägre än i befolkningen i sin helhet, som då låg på kring 20 procent. Det kan tolkas som att idrottsrörelsen med sin breda folkliga förankring i hela landet hade en utbildningsnivå som ganska väl speglade det samtida Sverige, medan ideellt arbetande i övriga organisationer hade en något högre utbildningsnivå. Senare under 1990- och 00-talen knaprade dock idrottsrörelsen in på både övriga organisationer och riksgenomsnittet, vilket sammanföll med att andelen av befolkningen som gick vidare till eftergymnasial utbild-

ning ökade kraftigt. De senaste årens undersökningar visar ungefär samma utbildningsnivå inom idrottsrörelsen som både rikssnittet och övriga organisationers.

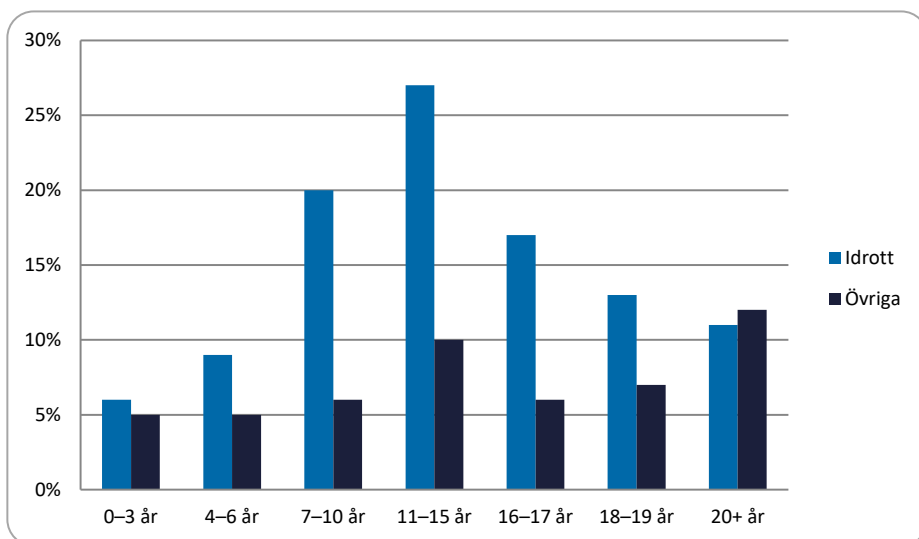
Ideellt arbete – jobb och bostad

Av alla ideellt engagerade inom idrotten är 73 procent förvärvsarbetande, mot 60 procent i övriga organisationer, i 2024 års undersökning. Andelen pensionärer är som förväntat lägre, 11 procent mot 28 procent hos övriga. En anmärkningsvärt hög andel av de idrottsengagerade bor i eget hus, hela 69 procent jämfört med 51 procent för övriga. Endast 15 procent bor i hyresrätt. Motsvarande siffra för övriga är 27 procent.

Resultaten förstärker intrycket av att idrottsengagerade tillhör en bred medelklass, snarare än arbetarklass. Denna bild förstärks av de relativt starka borgerliga partisympatierna. Så många som 28 procent röstade på Moderaterna i det senaste valet, jämfört med 19 procent bland ideellt arbetande i andra organisationer. Den senare siffran motsvarar valresultatet för riket 2022. Ideellt arbetande i övriga organisationer röstade även i övrigt generellt som riket i stort, med viss överrepresentation för Vänsterpartiet och Miljöpartiet.

Ideellt arbete och familj

Skillnaderna mellan grupperna är små när det gäller civilstånd. Bland idrottsengagerade är 45 procent gifta och 38 procent ogifta, att jämföra med 50 procent gifta och 32 procent ogifta i övriga organisationer. Däremot finns det intressanta skillnader när det kommer till barn, vilket bekräftar våra tidigare resonemang om den nära kopplingen mellan föräldraskap och ideellt arbete i idrottsorganisationer. Inom idrottsrörelsen utförs de ideella insatserna i stor utsträckning av tonåringar eller unga vuxna, personer i en ålder då många har hemmavarande barn. Undersökningen visar just detta. De ideellt arbetande inom idrotten är föräldrar i betydligt större utsträckning (50 procent) än i övriga organisationer (22 procent). Barnens ålder följer också ett förutsebart mönster, som framgår av figur 8.

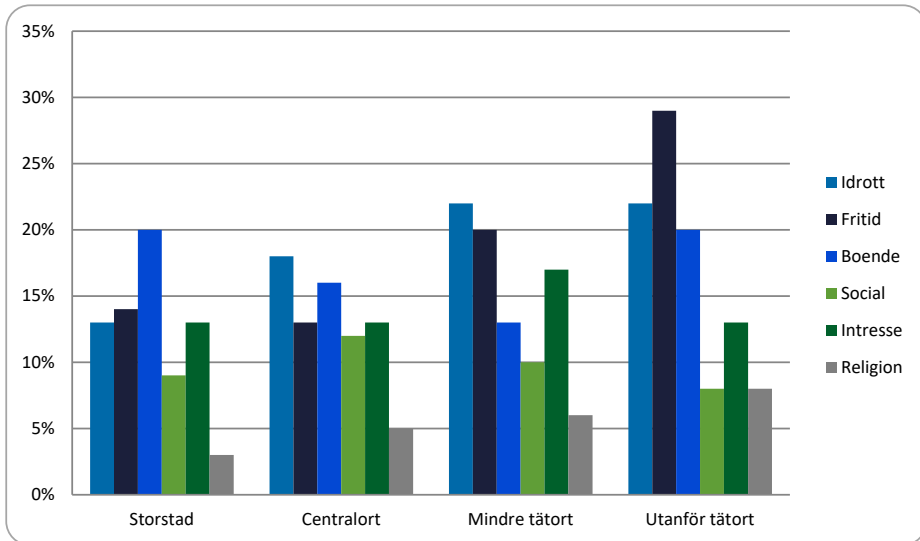

Figur 8 Andel ideellt arbetande med barn 2024, per ålderskategori inom idrott respektive övriga organisationer

Av föräldrarna till de allra yngsta barnen arbetar ganska få ideellt, både inom idrottsrörelsen och övriga organisationer. Sedan stiger andelen idrottsengagerade kraftigt i takt med att barnen blir lite äldre, för att sedan sjunka igen när barnen är i övre tonåren – då de antingen lämnar idrotten eller själva börjar arbeta ideellt. Med tanke på att så många slutar föreningsidrotta under tonåren är det ändå en tämligen stor andel ideellt engagerade som har lite äldre barn.

Idrottsrörelsens geografi

Idrottsrörelsens organisationer är rikstäckande på ett sätt som få andra i civilsamhället. Det gör att det går att se geografiska variationer i det ideella arbetet. Insatser i idrottsorganisationer är till exempel inte den vanligaste formen av engagemang i alla delar av Sverige. En förenklad bild av det ideella arbetets geografi ges i figur 9.

Figur 9 Ideellt arbete inom olika kategorier 2024, procent av befolkningen i geografiska områden

I storstäderna (Stockholm, Göteborg och Malmö) är ideellt arbete inom idrotten mindre framträdande än i övriga geografiska kategorier. En möjlig förklaring är det stora utbudet av ideella organisationer i storstäderna, vilket försvårar dominans av en enskild organisationstyp. En annan möjlig förklaring är att högre kostnader och lokalbrist håller tillbaka idrotten i storstäderna. Störst andel ideellt arbetande i idrottsrörelsen finns i mindre tätorter och utanför tätorterna. Detta är i enlighet med tidigare studier, som visat att engagemang på sådana platser är mer koncentrerat till färre organisationer.¹³ Vi vet också att idrottsföreningar verkar som en sammanhållande kraft och ibland central samhällsinstitution i viss glesbygd.¹⁴

På 1920- och 30-talen var ungdomar i storstäderna i mycket lägre grad ideellt engagerade i organisationer, inte minst inom idrotten, än i bruksorter och andra mindre samhällen, på grund av att utbudet i storstäderna var mer diversifierat.¹⁵ Denna struktur framträder fortfarande tydligt. Trots alla förändringar i befolkningen, civilsamhället och samhället i stort, består alltså mönstret att ungdomar och deras föräldrar i större utsträckning arbetar ideellt i idrottsorganisationer i mindre tätorter och på landsbygden.

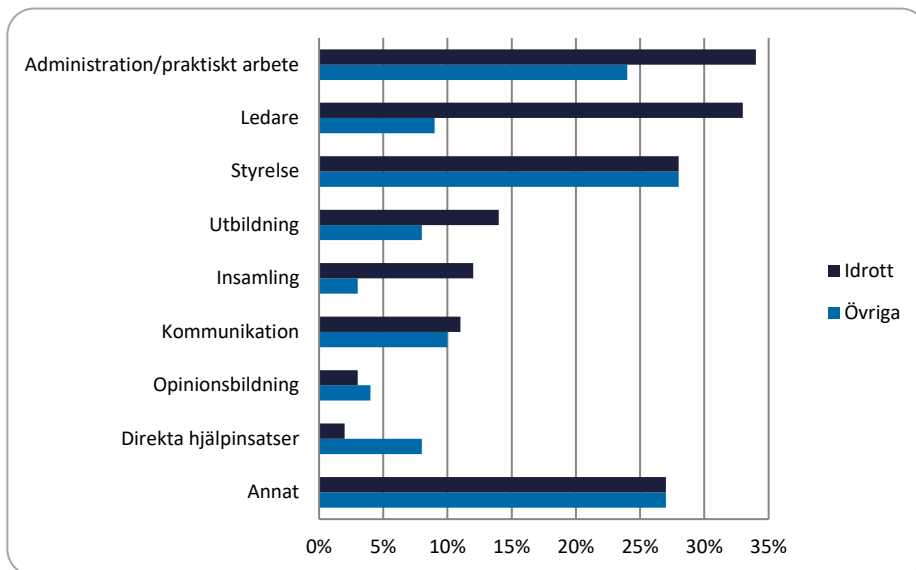
¹³ Cras, P. (2017). *Landsbygdssamhällets medborgarskap*.

¹⁴ Riksidrottsförbundet (2016). *Ideellt arbete inom idrottsrörelsen*. FoU-rapport 2016:3.

¹⁵ Riksidrottsförbundet (2007). *Frivilligt arbete inom idrotten*. FoU-rapport 2007:4.

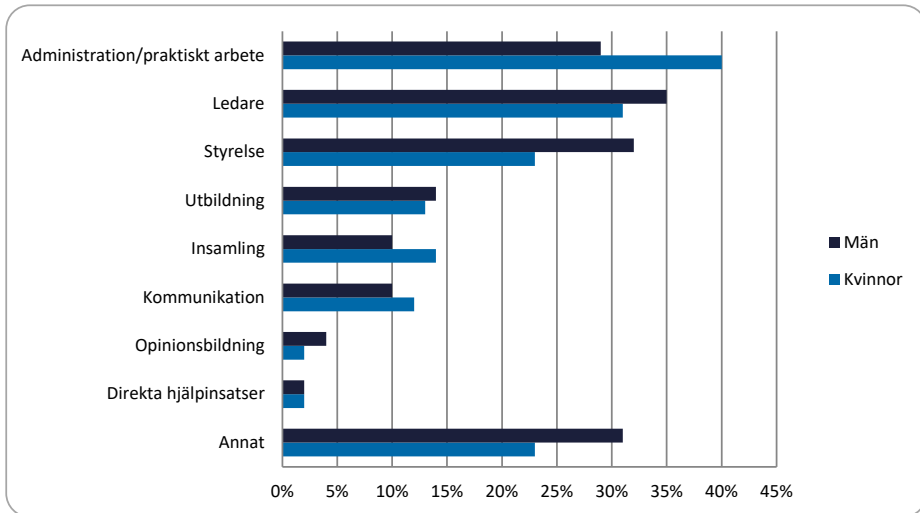
Ideella insatser i många olika former

Inom ramen för sitt ideella arbete kan man göra olika typer av insatser. Figur 10 visar hur stor andel som har gjort olika typer av insatser i den organisation de huvudsakligen är aktiva i.

Figur 10 Typer av insatser 2024, i procent av ideellt arbetande inom idrott respektive övriga organisationer

Administration och praktiskt arbete är vanligast inom idrottsrörelsen, vilket kan förklaras av att det är en bred kategori som samlar många olika sorters arbetsuppgifter. Den näst största gruppen är de som gör insatser som ledare, vilket är typiskt för idrottsföreningar – som ju är beroende av att någon leder aktiviteter, inte minst för barn och ungdomar. Idrottsorganisationer måste, enkelt uttryckt, ständigt rekrytera och behålla personer som gör relativt omfattande, regelbundna och ansvarskrävande insatser, vilket så klart är en större utmaning än att rekrytera till enstaka insatser vid till exempel turneringar eller matcher. Skillnaderna är få mellan de som utför olika sorters insatser. Personer med ledar- eller styrelseuppgifter har exempelvis en liknande utbildningsnivå som övriga kategorier. Däremot finns intressanta könsskillnader, som framgår av figur 11.

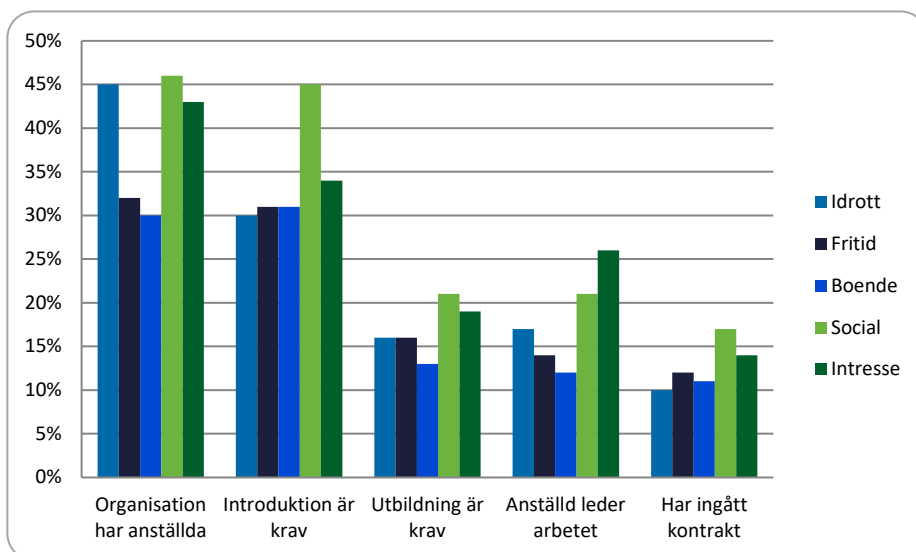

Figur 11 Typer av ideella insatser inom idrottsorganisationer 2024, procent av andel ideellt arbetande män och kvinnor inom idrottsorganisationer

Vi har tidigare konstaterat att fler män än kvinnor arbetar ideellt i idrottsrörelsen. Tittar man på grupperna män och kvinnor var för sig framträder tydligare i vilken utsträckning de gör olika insatser. Som framgår av figur 11 gjorde 40 procent av kvinnorna en administrativ eller praktisk insats 2024, men bara 29 procent av männen. Däremot hade en klart större andel män ledar- och framför allt styrelseuppdrag.

Professionalisering av ideellt arbete

Det ideella arbetet i idrottsföreningar formas inte enbart underifrån. De senaste årtiondena har hela civilsamhället genomgått en professionalisering. Man anställer till exempel i större utsträckning personal med professionell expertis inom olika områden. Detta är vad man skulle kunna kalla en ”extern professionalisering”. Det förekommer även en ”intern professionalisering”, det vill säga att kompetenskraven på de som arbetar ideellt höjs och att det upprättas en mer formell, eller professionell, relation mellan organisationen och de ideellt arbetande. Vår senaste undersökning, 2024, innehåller frågor som undersöker båda dessa former av professionalisering. Figur 12 visar andelen ideellt arbetande som angett att organisationen har olika professionella drag.

Figur 12 Professionalisering inom organisationer för idrott, fritid, boende, med social inriktning samt intresseorganisationer, procent av ideellt arbetande inom respektive organisation

Resultaten visar på en relativt hög grad av extern professionalisering hos idrottsrörelsen i jämförelse med andra sorters organisationer. Nära hälften av alla som under senaste året arbetat ideellt inom idrotten anger att de är aktiva i en organisation med anställda, vilket i princip är en lika stor andel som inom organisationer som gör direkta sociala välfärdsinsatser. Vad gäller graden av intern professionalisering ligger dock idrottsorganisationerna i linje med övriga, eller strax under.

Några av frågorna ställdes redan i 2014 års undersökning. Endast 5 procent angav då att en anställd leder det ideella arbetet, jämfört med 17 procent 2024. Även om det är riskabelt att dra för stora slutsatser av detta är det värt att notera ökningen. År 2014 angav 12 procent att de ingått kontrakt med idrottsorganisationen, vilket är jämförbart med de 10 procent som anger detsamma 2024.

Börja och fortsätta arbeta ideellt inom idrottsrörelsen

Befolkningsundersökningarnas resultat kan också ge viss kunskap om hur det kommer sig att människor börjar och sedan fortsätter att arbeta ideellt under en längre tid. Eftersom ideellt arbete är den viktigaste, och kanske enda, resursen för de flesta ideella organisationer i det svenska civilsamhället är det en viktig kunskap att studera.

Att börja arbeta ideellt

De som 2024 anger att de arbetar ideellt inom idrottsrörelsens organisationer har en ålderssammansättning som bekräftar att det teoretiska perspektiv vi inledningsvis resonerade om är fruktbart gångbart för att förklara varför människor arbetar ideellt. Om vi antar att människor börjar arbeta ideellt eftersom de blir rekryterade, bör de åldersgrupper idrottsföreningar främst kommer i kontakt med vara överrepresenterade. Som vi tidigare visat i figurerna 3–6 är har andelen unga (15–25 år) och medelålders (40–54 år) visat sig betydligt vanligare inom idrottsrörelsen än i andra organisationskategorier. Så har det varit under hela undersökningsperioden.

Frågan är då om ideellt arbete inom idrottsföreningar upplevs som en nödvändighet, eller kanske till med ett tvång, för människor i dessa åldersgrupper. Tabell 2 visar hur de som arbetar ideellt inom idrotten värderar motiv till sitt ideella arbete utifrån ett antal påståenden.

Tabell 2 Motiv till att arbeta ideellt, uttryckt som medeltal av värderingar mellan 1 (inte viktigt för mig) och 7 (mycket viktigt för mig), för ideella inom idrott respektive övriga organisationer 2024

	Idrott	Övriga
Vara tillsammans med vänner	4,12	4,04
Bli mer tillfreds med sig själv	3,79*	4,32
Visa medkänsla	3,83*	4,28
Lära mig om det jag arbetar med	3,94*	4,32
Få kontakter för arbetslivet	2,54	2,58
Känner krav eller förväntan	3,10*	2,59
Göra något konkret	4,62	4,81
Känna sig behövd	3,83	3,86
Lära sig praktiskt genom erfarenheter	3,89	3,87
Skriva i CV eller få intyg	2,23	2,07
Befinna sig i ett gott sammanhang	4,80	4,58
Uttrycka åsikter i frågor som är viktiga	3,54*	3,92
Förändra samhället	3,47*	3,83
Se till att det finns aktiviteter för barn och anhöriga	4,88*	3,26

* $p < 0,01$; övriga skillnader är inte statistiskt signifikanta.

För dem som arbetar ideellt inom idrottsrörelsen är motiv förknippade med meningsfullhet och politiska uppfattningar inte lika viktiga som för de i övriga organisationer. Skillnaderna är små, men statistiskt signifikanta. Däremot rankar man inom idrottsrörelsen motivet "Känner krav eller förväntan" betydligt högre än andra gör, liksom

”Se till att det finns aktiviteter för barn och anhöriga”. En hypotes är att idrottsorganisationer därigenom har lättare att rekrytera ideella krafter, eftersom verksamheten i så hög grad uppfattas vara nödvändig. Det antagandet stärks av att individer mellan 40 och 54 år, och alltså ofta föräldrar, värderar dessa två alternativ högst av alla.

Svaren från de ideellt arbetande inom idrottsorganisationer tyder på att de oftare än andra blivit rekryterade till sina ideella uppdrag: 61 procent angav att de började eftersom de blev uppmanade/erbjudna, jämfört med 55 procent i övriga organisationer. Av dem som rekryterades till idrotten svarade den största gruppen (28 procent) att de kände krav på att ställa upp.

Ideellt arbete går i arv

Som vi nämnt tidigare är vår utgångspunkt att människor arbetar ideellt eftersom organisationer rekryterar till ideellt arbete, och att detta är särskilt uttalat inom idrottsrörelsen. Om de accepterar att bli rekryterade eller ej beror på om det ideella arbetet samspelar med deras värderingar och resurser. En sådan resurs är att växa upp med föräldrar som varit aktiva i föreningslivet. Tidigare studier har nämligen visat att de som arbetar ideellt har just den resursen i större utsträckning än andra.¹⁶ Vi kan anta att det ideella arbetet ”går i arv”. De som växer upp i ett föreningsaktivt hem får en vana att göra insatser i föreningar och organisationer, samt kan ta del av föräldrarnas nätverk.

Denna ärvda resurs är vanligare inom idrottsrörelsen än i många andra organisationskategorier. Särskilt vanligt är det att ha en pappa som varit aktiv i en idrottsförening – sambandet gäller för 68 procent av alla ideella inom idrottsrörelsen. Endast ideella inom trossamfund har ett starkare samband (72 procent). Den täta kopplingen mellan föräldrar och barns ideella arbete kan förstås hänga samman med att så pass många har erfarenhet av barn- och ungdomsidrotten. Har man haft föräldrar som gjort insatser som ledare, tränare eller funktionär ligger det nära till hands att själv växa in i en föräldraroll där det ingår att ta ansvar, och kanske arbeta ideellt i den idrottsförening där det egna barnet idrottar.

En annan resurs som bidrar till att människor arbetar ideellt är att ingå i sociala sammanhang och att lita på andra människor. Befolkningsundersökningens resultat visar att tilliten till andra människor är större hos dem som arbetar ideellt än som inte gör det. En något större andel ideella träffar också en vän eller släkting en eller flera gånger i veckan. Tillit och tillgång till sociala nätverk är alltså vanligare

¹⁶ von Essen, J. (2022). ”Ideellt arbete”. I J. von Essen m.fl. (Red.), *Engagemangets gestaltningar*.

bland dem som arbetar ideellt, men resursen är jämnt fördelat i alla typer av organisationer och inte något som utmärker dem som arbetar inom idrottsrörelsen.

Varför fortsätter personer arbeta ideellt?

Så långt har vi resonerat om hur det kommer sig att människor börjar arbeta ideellt. Vi har tagit fasta på ideella organisationers mobiliserande kapacitet och funnit att det särskilt kan appliceras på dem som arbetar ideellt inom idrottsrörelsen. Det betyder att människor i allmänhet inte är engagerade innan de börjar arbeta ideellt; en del snarare tveksamma eller till och med ovilliga. De som rekryterar kan därför vänta sig en avvaktande eller avvisande attityd från dem som blir uppmanade eller inbjudna. Men de bör inte nöja sig med att bara ställa frågan och få ett ”nej” eller ”kanske”. Tvärtom finns skäl att påminna föräldrar och idrottsaktiva om att idrottsföreningens verksamhet förutsätter att medlemmar och aktiva bidrar med ideellt arbete.

I längden är dock inte känslan av tvång tillräckligt motiverande, de flesta slutar engagera sig om arbetet inte känns meningsfullt.¹⁷ De ideellt arbetande fick därför frågan om de uppfattar att det sociala sammanhanget, arbetsuppgifterna och vad de åstadkommer ger dem mening. En något mindre andel av de ideellt arbetande inom idrott än i övriga organisationer svarade att olika aspekter av deras ideella arbete är meningsfullt, men skillnaden är så liten att den kan vara slumpmässig. Trots att fler inom idrotten känner ett yttre tryck att ställa upp uppfattar de inte arbetet som mindre meningsfullt än andra ideella. När vi kontrollerar för ålder visar det sig att även de mellan 40–54 år, alltså de som mest av alla uppfattar ett tvång eller förväntan, upplever sina insatser som meningsfulla. Det tycks alltså vara så att man kan finna mening i det man gör, även om det ideella engagemanget en gång motiverats av tvång eller förväntan. En större andel av dem som arbetat ideellt i fem år svarar att arbetet är meningsfullt, än som engagerat sig i mindre än fem år.

Vi kan alltså anta att det sker en naturlig selektion, där de som arbetar ideellt under lång tid oftare uppfattar det som meningsfullt och i högre grad fortsätter sitt engagemang. Den gruppen kommer också kunna socialiseras in i organisationen. De får kunskap om den, känner samhörighet med och kanske stolthet över den. När vi frågar ideella inom idrotten i vilken mån de uppfattar att de ingår i ett socialt sammanhang, svarar de på liknande sätt som ideellt arbetande i andra organisationer. Att tvingas arbeta ideellt för att se till att det finns verksamheter för anhöriga tycks alltså inte påverka känslan av samhörighet med organisationen.

¹⁷ von Essen, J. (2008). *Om det ideella arbetets betydelse*.

Många ideella inom idrotten känner mening

För att kunna rekrytera människor till en organisation och bedriva verksamhet måste det finnas personer som tar ansvar. Eftersom de flesta ideella organisationer har få eller inga anställda är det framför allt ideella krafter som behöver göra detta, vilket kräver att de har kunskap och känner förtroende från andra i organisationen. De som varit aktiva under lång tid blir därför ofta nyckelpersoner. De behöver lägga ner mer tid än andra, och blir de som planerar liksom genomför aktiviteter samt rekryterar till ideellt arbete. Denna grupp har kallats civilsamhällets kärntrupp.¹⁸ Här definieras den gruppen som: personer som arbetade ideellt för fem år sedan och vid intervjutillfället engagerade sig minst 12 timmar i månaden. Kärntruppen inom idrottsrörelsen är något större än i övriga organisationer (tabell 3).

Tabell 3 Intensitetsgrupper 2024, andel i procent av ideellt arbetande inom idrott respektive övriga organisationer

	Idrott	Övriga
Arbetade ideellt för fem år sedan och arbetar 12 tim/mån eller mer	28	20
Arbetade inte ideellt för fem år sedan och arbetar 12 tim/mån eller mer	18	10
Arbetade ideellt för fem år sedan och arbetar mindre än 12 tim/mån	31	39
Arbetade inte ideellt för fem år sedan och arbetar mindre än 12 tim/mån	23	31
Totalt	100	100

Idrottsrörelsen tycks alltså i högre grad än gruppen övriga organisationer i civilsamhället klara av att hålla kvar och aktivera de ideellt arbetande. Det tyder på att de under en längre tid uppfattar sitt ideella arbete som meningsfullt och därmed blir kvar, vilket ger dem tillräcklig erfarenhet för förtroendet att driva verksamheten.

Avslutning

Det befolkningsundersökningarna visar om det ideella arbetet i idrottsorganisationer mellan 1992 och 2024 ger anledning till optimism. Idrottsrörelsen samlar fortfarande den enskilt största gruppen ideella i det svenska civilsamhället, vilket samtliga sju undersökningar visar över en period på 32 år. Visserligen har idrottens andel av det totala ideella arbetet minskat, men detta beror till del på att nya organisationer tillkommit i undersökningen under senare år.

¹⁸ von Essen, J. (2022). "Ideellt arbete". I J. von Essen m.fl. (Red.), *Engagemangets gestaltningar*.

Idrottsrörelsen har bibehållit en stark rekryteringsförmåga

Anledningen till att så många fortfarande arbetar ideellt i idrottsrörelsens organisationer är dess rekryteringsförmåga. Inte minst tyder det faktum att den största ålderskategorin ideellt arbetande är de mellan 40 och 54 år på detta. Det är en grupp som vanligtvis anses svårrekryterad till ideellt arbete, på grund av yrkesliv och andra åtaganden. Att idrottsrörelsen rekryterar föräldrar och anhöriga till barn och ungdomar som idrottar bekräftas av resultaten. Det finns en uppenbar koppling mellan idrottsengagemang och familjestruktur, särskilt att vara förälder till barn i vissa åldrar. Betydelsen av föräldraskap förstärks ytterligare av att det starkaste motivet till ideellt arbete i en idrottsorganisation är att ”Se till att det finns aktiviteter för barn och unga”, samt att så många av de idrottsengagerade anger att de uppmanades att börja arbeta ideellt, sannolikt eftersom deras egna barn idrottade.

Risk att verksamheten tas för given

Att rekryteringen varit framgångsrik under lång tid skulle paradoxalt nog kunna få negativa effekter. Risker är att organiserad idrottsverksamhet tas för given, särskilt den för barn och unga. Vi kan se att de idrottsengagerade med tiden alltmer kommit att likna ideellt arbetande i allmänhet, exempelvis vad gäller klasstruktur. Om förutsättningarna för det ideella arbetet därmed förändras kan det vara svårt att upprätthålla idrottens nödvändighetsstruktur, men också att finna ett alternativt sätt att hålla uppe det nödvändiga engagemanget.

Referenser

Cras, P. (2017). *Landsbygdssamhällets medborgarskap: En studie av organisering av service och infrastruktur i gränslandet mellan det ideella, kommersiella och politiska*. Uppsala: Sveriges lantbruksuniversitet.

Einarsson, T. & Wijkström, F. (2021). "Det svenska civilsamhällets organisationsliv". I J. von Essen (Red.), *Det svenska civilsamhället: En introduktion*. 2:a uppl. Fors: Idealistas Förlag.

von Essen, J. (2008). *Om det ideella arbetets betydelse: En studie om människors livsåskådningar*. Doktorsavhandling. Uppsala: Acta Universitatis Upsaliensis.

von Essen, J. (2022). "Ideellt arbete: Om sega strukturer i en föränderlig tid". I J. von Essen & Svedberg, L. (Red.), *Engagemangets gestaltningar: Insatser i och utanför civilsamhället*. Lund: Studentlitteratur.

von Essen, J. & Svedberg, L. (Red.) (2022). *Engagemangets gestaltningar: Insatser i och utanför civilsamhället*. Lund: Studentlitteratur.

Henriksen, L. S., Strømsnes, K. & Svedberg, L. (2019). "Understanding civic engagement in the Scandinavian context". I L. S. Henriksen, Strømsnes, K. & Svedberg, L. (Red.), *Civic engagement in Scandinavia: Volunteering, informal help and giving in Denmark, Norway and Sweden*. Cham: Springer.

Mankell, A. (2021). *Collective patient participation: Patient voice and civil society organizations in healthcare*. Doktorsavhandling. Stockholm: Ersta Sköndal Bräcke högskola.

Norberg, J. R. (2004). *Idrottens väg till folkhemmet: Studier i statlig idrottspolitik 1913–1970*. Stockholm: SISU idrottsböcker.

Olsson, H.-E. (1995). *Staten och ungdomens fritid: Kontroll eller autonomi?* 2:a uppl. Lund: Arkiv förlag.

Riksidrottsförbundet (2007). *Frivilligt arbete inom idrotten: Möjlighet och ofrånkomlighet*. FoU-rapport 2007:4.

Riksidrottsförbundet (2016). *Ideellt arbete inom idrottsrörelsen*. FoU-rapport 2016:3.

Rotolo, T. & Wilson, J. (2012). "State-level differences in volunteerism in the United States: Research based on demographic, institutional, and cultural macrolevel theories". I *Nonprofit and Voluntary Sector Quarterly*, vol. 4, nr. 3, s. 425–473.

Salamon, L. M., & Anheier, H. K. (1996). "Social origins of civil society: Explaining the nonprofit sector cross-nationally". I L. M. Salamon & Anheier, H. K. (Red.), *Working Papers of the Johns Hopkins Comparative Nonprofit Sector Project*, no. 22. Baltimore, MD: The Johns Hopkins Institute for Policy Studies.

Wilson, J. (2012). "Volunteerism research: A review essay". I *Nonprofit and Voluntary Sector Quarterly*, vol. 41, nr. 2, s. 176–212.